

Türk Basınında “Gıda Katkı Maddesi” Konusunun Çerçevenmesi ve İçerik Analizi

Funda KADİM¹

Öz

Son yıllarda basında yer alan gıda katkı maddelerinin sağlık üzerine olumsuz etkileri hakkındaki haberler, tüketicilerin gıda güvenilirliği ile ilgili duyarlılıklarının artmasına neden olmuştur. Tüketiciler haberlerden olumsuz etkilendiklerinde var olan riski olduğundan fazla algılamaktadırlar. Basında yer alan haberlerin çerçevesi ve içerik analizinin yapılması basının konuya yaklaşımının anlaşılması açısından önemlidir. Bu çalışmada, Ocak 2015-Aralık 2015 tarihleri arasında Türkiye’de ulusal basında yer alan tüm haberler taranmış, “gıda katkı maddesi” ifadesini içeren 134 haber önce çerçevesi, daha sonra içerik analizi yapılmıştır. Haberlerin çerçevesi sonucunda üç bakış açısı belirlenmiştir (destekleyen, eleştiren, dengeli). Sonuçlara göre; günlük gazetelerde büyük oranda eleştiren bakışa sahip haberlerin yer aldığı, eleştiren bakış açısına sahip haberlerin büyük oranda haber olduğu, eleştiren bakış açısındaki yazıların yarısına yakınının yazarının belli olmadığı yani haberin kaynağının belirtilmediği, yazıların büyük çoğunluğunda gıda ve çocuk resmi kullanıldığı görülmüştür. Hem destekleyen, hem dengeli, hem de eleştiren bakış açısındaki yazıların büyük çoğunluğunun araştırmacı/uzmanlar tarafından hazırlanmış olması dikkat çekicidir. Kullanılan temalar; dengeli bakış açısına sahip haberlerin büyük çoğunluğu ticari temasını, destekleyen bakış açısına sahip haberlerin sağlık ve politika temasını kullandıkları, eleştiren bakış açısındaki haberlerin büyük çoğunluğunun sağlık temasını kullandığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Gıda güvenilirliği, Gıda katkı maddesi, Haber çerçeveleme, İçerik analizi, Risk algısı, Risk iletişimi.

News Framing and Content Analysis of “Food Additive” Issue in Turkish Media

Abstract

In recent years, news about the adverse health effects of food additives caused increased consumer sensitivity to the safety of the foods. Consumers perceive the risks more than exist, when they are adversely affected by the news. The framing of news and content analysis are important in terms of analyzing the media's approach to the issue. In this study, all the news in the national press in Turkey between January 2015 and December 2015 were scanned, 134 news containing the phrase "food additive" were content analysed and news framed. As a result of the news framing, three perspectives have been defined (supporting, criticizing, balanced). According to the results; it is seen that in the daily newspapers there are news with criticizing-view, in the majority of criticizing-viewed news food and child pictures used. It is noteworthy that the vast majority of supporting, balanced and criticizing news were prepared by researchers/experts. The themes used were; the vast majority of news with a balanced-view has used commercial theme, supporting-view used health and politics theme, and the majority of criticizing-viewed news used health theme.

Key Words: Food safety, Food additive, News framing, Content analysis, Risk perception, Risk communication.

JEL: H00, I12, Q00

Geliş Tarihi (Received): 15.08.2017

Kabul Tarihi (Accepted): 13.12.2017

¹Sorumlu yazar (Corresponding author), Dr., GTHB Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü, Ankara, fundakadim@gmail.com

1. Giriş

Gıda ve sağlık hizmetlerinde yaşanan gelişmeler ve son yenilikler, eski dönemlerde karşılaşılan bazı sorunları ortadan kaldırırken, bazı yeni sorunları da beraberinde getirmiştir. Gelişen teknolojinin getirdiği üretim teknikleri ve tüketici beğenisinin çeşitlilik kazanması sonucunda, gıda katkı maddelerinin gıda endüstrisinde kullanılması her geçen gün artmaktadır (Erden Çalışır ve Çalışkan, 2003). Sanayileşmiş dünyadaki insanlar bir yandan güvenilir ve bol gıda kaynağına erişmeye devam ederken, gıda güvenilirliği konusundaki kaygıları istikrarlı bir şekilde artmaktadır (Amin ve ark., 2013; Fleming ve ark., 2007). Özellikle tüketicilerin gıdalardaki gıda katkı maddeleri gibi potansiyel tehlikelerden şiddetle endişe ettikleri ifade edilmektedir (McCarthy ve ark., 2007).

Bazı gıda katkı maddelerinin (suni tatlandırıcılar, gıda renklendiricileri, lezzet arttırıcılar, vb.) kullanımı medya ilgisinden ve bazı tartışmalı çalışma sonuçlarından dolayı yoğun bir tartışmaya neden olmaktadır (Bearth, 2014). Tüketiciler, gıda katkı maddelerinin kullanımından kaynaklanan fayda oranından daha yüksek risk taşıdığını düşünmektedir. Yapılan bir araştırmada kanser, astım, sindirim sorunu, nörolojik sorun, kalp hastalığı, obezite, alerji gibi potansiyel tehlikeler nedeniyle tüketicilerin gıda katkı maddeleri içeren işlenmiş yiyecekleri satın almak istemedikleri tespit edilmiştir (Shim ve ark., 2011). Doğallık tüketiciler için önemli bir özellik olarak görülmektedir. Doğal olmayan gıdalar sağlık riski ile ilişkili kabul edilirken, doğal gıdalar ise güvenilir ya da sağlıklı kabul edilmektedir. Rozin ve ark.(2009) tarafından yapılan araştırmada; gıdanın katkı maddelerini içermemesinin doğallık algılaması ile bağlantılı olduğu, tüketicilerin bu gıdaları daha sağlıklı olarak algıladığı belirtilmektedir (Rozin ve ark., 2009).

Bireyler riskleri kendi bakış açıları ile gördükleri ve sübjektif olarak değerlendirdikleri için algılanan riskin miktarı da bireye bağlıdır, yani bireyseldir. Riski algılama sadece bireyler bazında ele alınmamalıdır. Çünkü risk algısı; değerleri, sembolleri, geçmişi/tarihi ve düşünce biçimini de yansıtır. Bu nedenle insanın sosyal bir varlık

olarak çeşitlilik göstermesi ve kendine özgü davranışlar sergilemesi, insanları farklı açılardan farklı algılamaya yönlendirmektedir (Yıldırım, 2007; Kapuscinski ve Richards, 2016). Risk algılama, sadece olayların olumlu sonuçlarını değil, olumsuz yönde ki olasılıkların değerlendirilmesini de içerir. Çünkü gerçekleşebilme ihtimali tahmin edilebilen sonuçlar risk algısını etkilemektedir (Kadim, 2016; Sjöberg, 2000).

Gıda güvenilirliğine dair konuların basılı ve görsel basında sıkça ele alınması, özellikle medyada gıda katkı maddelerinin sağlık açısından olumsuz etkilerine dikkat çeken haberlerin çok fazla hazırlanmasının bireylerin risk algısını etkilediği ve tehlikeyi olduğundan büyük algılamasına neden olduğu da ifade edilmektedir. Halkın risk algılaması, bilim adamlarının risk anlayışından çok farklıdır. Örneğin, uzmanların mikrobiyolojik tehlikeleri risk olarak değerlendirmesine rağmen, tüketicilerin gıda katkı maddeleri ile karşılaştırıldığında mikrobiyolojik tehlikeleri daha az riskli olarak algıladıkları belirtilmektedir (Amin ve ark., 2013).

Bir olayın medya tarafından geniş kapsamda ele alınması risk algısının artmasına neden olabilmekte, tüketicilerin davranış ve tutumlarında değişiklik yaratmakta, söz konusu ürüne yönelik talebin azalmasına yol açmakta, satın alma ve tüketim davranışlarını etkilenmekte, çoğu zaman gerçek riskler göz önüne alındığında bilim adamlarının uygun olmadığını savunacakları bir paniğin eşlik ettiği görülmektedir (McCluskey ve Swimmen, 2011). Araştırmalar, katılımcıların kamu tarafından onaylanan gıda katkı maddeleri konusundaki şüphelerinin yetersiz bilgi ve gıda katkı maddelerinin yanlış anlaşılmasından kaynaklandığını göstermiştir. Bunun önemli sebebi kamu, sanayi ve tüketiciler gibi paydaşlar arasındaki risk iletişiminin yeterli düzeyde olmamasıdır (Wu ve ark., 2013).

Basın ve yayın organlarında çıkan haberler toplumun gıda güvenilirliği ve güvenilir gıda tüketimi hakkında bilgi edinmede önemli kaynaklarından biridir. Bilimsel süreli yayınlarda bilim insanları tarafından yapılan bilinçli ve doğru bilgilendirmelerin yapılması yanında, halkın

güvenilir gıda tüketimi ile ilgili çok yanlış yönlendirilmesine neden olabilecek basılı ve sözel yayınlara da sıklıkla rastlanmaktadır (Amin ve ark., 2013). Çoğu tüketici için, gazete ve televizyon, gıda güvenilirliği ile ilgili temel bilgi kaynakları olmaya devam etmektedir. Yapılan araştırmalar, haber medyasının halka gıda, güvenilirlik, beslenme ve diğer sağlık sorunları hakkında hekimler, diyetisyenler, hemşireler veya diğer sağlık çalışanlarından daha fazla bilgi verdiğini göstermektedir (Fleming ve ark., 2007). Gazeteciler taraflı sağlık raporlaması, yeterli teknik bilgi eksikliği, sağlık raporlaması konusunda eğitim eksikliği ve sağlık istatistiklerini doğru bir şekilde yorumlamaları nedeniyle eleştirilmektedir. Örneğin, gıda endüstrisinde belirli bir gıda katkı maddesinin potansiyel faydalarını ve risklerini dengeli ve bilimsel verilere dayalı bir şekilde değerlendirmek yerine, taraflı ve kutuplaşmaya neden olan raporlamalarından dolayı sorumlu tutulmaktadır. Dolayısıyla, medya yanlış ümitler, gereksiz korkular ve kamuoyunun yanlış yönlendirilmesine yol açabilmektedir (Fleming ve ark., 2007; Hayran ve Özdemir, 2011). Bu yanlış bilgiler ülke çapında hızla yayılabilmekte, kamuoyu ve gıda katkı maddelerinin kullanımı konusunda önyargılı olunduğu zaman, gıdanın güvenilirliği hakkında korkulara neden olmaktadır. Dolayısıyla, gıda katkı maddeleri ile ilgili bilgilerin halk tarafından algılanması, gıda güvenilirliği risk algısı ve satın alma eğilimi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu görülmektedir (Wu ve ark., 2013). Gıda güvenilirliği konusundaki artan endişe, gıda güvenilirliği ile ilgili etkin risk iletişiminin giderek daha önemli bir konu haline gelmesine neden olmuştur (Shim ve ark., 2011).

Basında yer alan haberlerin analizinde içerik analizi ve çerçeve analizi yöntemleri sık sık kullanılmaktadır. Basit içerik analizinde, istatistiksel olarak analiz edilebilen kategorilerde yazılmış olan yazılar sınıflandırılmakta veya kodlanmaktadır. Kodlar, bir makalelerin örneğinin yakın metinsel analizi ile geliştirilmekte, diğer makaleler bu kodların varlığına dayanarak analiz edilmektedir. Her bir makale, kodlara göre

sınıflandırılan bilgilerin varlığını tespit etmek üzere okunur. Daha sonra bilgi sıklığı veya kod sınıflamasını belirlemek için kodlardan elde edilen bilgiler bir veri tabanına girilir. Bu yöntem, gerçekten yazılanları tam olarak temsil eder. Kodlama, bu görevi gerçekleştirmek için özel olarak eğitilmiş okuyucular kullanılarak yapılmaktadır (Michaelson ve Griffin, 2005).

Iyengar çerçeveleme analizini medya araştırmalarına ilk uyarlayan ünlü bir araştırmacı olsa da bu alanda yapılan mevcut çerçeve analizlerinin çoğu Entman'ı (1991) kendine rehber edinmiştir. Bu geleneğe göre medya araştırmalarında önemli bir araştırma konusu habercilikteki mesleki ölçülerin (habercilerin rutinleri, kurumsal düzeyde düzenleme kalıpları, haber kaynakları, seçkinler ve çerçeve sponsorları vb. olguların) haber üretimi üzerindeki etkileridir. Tıpkı toplumsal hareket araştırmalarında olduğu gibi, veriler genelde basılı medyadan toplanmakta ve içerik analizinin değişik nitel ve nicel teknikleri tercih edilmektedir (Koenig, 2006)

Haber çerçevesini Atabek ve Uztuğ (1998), bir olay ya da sorunla ilgili haberi anlamlı hale getirmek için oluşturulan; haberde nelerin içerileceğini, nelerin dışarıda bırakılacağını belirleyen genel bağlam olduğu yönünde değerlendirmişlerdir. Günümüzde haber medyası ticari nedenlerden dolayı rating ve tiraj arttırma kaygısı içinde olduğundan haberlerin çerçevelerini ve öne çıkardığı unsurları dramatik, sansasyonel veya eğlendirici bir tarzda hazırlama yönünde eğilim göstermektedir (Atabek ve Uztuğ, 1998). Çerçeveler gerçekliğin belli yönlerini öne çıkararak, başka yönlerden dikkati uzaklaştırmış olurlar. Çerçeveler yorumları dışlayarak, dahil etme kadar önemli bir işlev yapar (Özarslan ve Güran, 2015). Dolayısıyla bilgilenme gereksinimi içindeki kitleler sağlıklı ve doğru haberi bulmakta güçlüklerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu nedenle haber medyası çalışanlarının haber çerçevelerini nasıl oluşturdukları, neleri öne çıkardıkları ve bu süreçler üzerinde ne gibi unsurların etkide bulunduğu detaylı bir şekilde incelenmelidir (Atabek ve Uztuğ, 1998).

Yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı, öncelikli olarak gıda katkı maddelerinin basında hangi

çerçevede yer aldığına anlaşılması, kullanılan içeriğin analiz edilmesi ve bu çerçevede oluşturulan mesajların değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

Elde edilecek sonuçlara göre; Türk basınında tüketicilerin gıda güvenilirliği risk algısının oluşmasına etki eden “gıda katkı maddesi” kullanımının nasıl ele alındığı ortaya konulacak, kullanılan çerçeveler doğrultusunda risk yönetimi tarafından gerçekleştirilmesi gereken faaliyetler hakkında değerlendirmelerde bulunulacaktır.

2. Materyal ve Yöntem

Araştırma kapsamında incelenecek haber ve yazıların (bundan sonra metin içinde haber olarak yer alacaktır.) seçiminde bir medya takip sisteminden elde edilen verilerden yararlanılmıştır. 01 Ocak 2015 ile 31 Aralık 2015 tarihleri arasında yaygın (ulusal) düzeyde yayım yapan gazete, gazete ekleri, dergi (haftalık, 15 günlük, 3 haftalık, aylık, 2 aylık, 3 aylık ya da özel baskı) ve dergi ekleri taranmıştır. Öncelikle içinde “gıda” kelimesini içeren 23114 adet haber gözden geçirilmiştir. Bu haberler içinde “gıda katkı maddesi” ifadesini içeren 155 adet haber tespit edilmiştir. Bir haberin analize dâhil edilebilmesi için gıda katkı maddelerinin kullanımı konusunun irdelenmesi veya gıda katkı maddelerinin kullanımına yönelik bir bakış açısı içermesi şartı aranmıştır.

Bu çerçevede içinde “gıda katkı maddesi” ifadesi bulunan ancak gıda katkı maddelerinin kullanımı konusunun irdelenmediği veya gıda katkı maddelerinin kullanımına yönelik bir bakış açısı sağlamayan 21 adet haber değerlendirme dışı bırakılmıştır. Kapsama alınan 134 haber çerçevelerine analizi (framing analysis) ve içerik çözümlemesi (content analysis) yöntemleri kullanılarak analiz edilmiştir.

Haberlerin aynı standartta değerlendirilebilmesi amacıyla değerlendirme başlıkları oluşturulmuştur. Bu kapsamda incelenen haberler aşağıdaki 3 ana başlığa göre kodlanmış ve değerlendirilmiştir.

1- Haberin gıda katkı maddelerinin kullanımına bakışı (destekleyen, eleştiren, dengeli)

2- İçerik analizi (haber demografik özellikleri, baskı periyot türleri ve tirajı, yayın ve haber türleri, haberin yazarının olma durumu, görsel öge kullanımı ve nitelikleri)

3- Haberde kullanılan baskın tema

Kodlama, tüm haberleri aynı denetim ve değerlendirme kriterleri ile analiz etmek için, gıda güvenilirliği konusunda uzman olan aynı araştırmacı tarafından bağımsız olarak gerçekleştirilmiştir. Analizler sonrası elde edilen veriler, uygun istatistiksel analiz programında işlenerek frekans analizleri alınmıştır. Verilerin istatistiksel analizinde ki-kare istatistiksel yönteminden faydalanılmıştır. İstatistiksel anlamlılık düzeyi P değerinin 0.05 ten küçük olması durumu olarak kabul edilmiştir.

3. Araştırma Bulguları

3.1. Haberlerin gıda katkı maddelerinin kullanımına bakışı

Medya içeriklerinde kullanılan dil ve belli haber öykü kalıpları ile gerçeklik farklı yollarla düzenlenmektedir. Çerçevelemek, algılanan bir gerçekliğin belli yönlerini seçerek bunları bir iletişim metni içinde daha önemli hale getirmek ve böylece belli bir problem tanımını, neden-sonuç yorumunu, ahlaki değerlendirmeyi veya çözüm önerisini desteklemektir (Köse, 2011). Çalışmada öncelikle haberlerin gıda katkı maddelerinin kullanımına dair bakışı analiz edilmiştir. Yapılan değerlendirme sonrası, haberlerin gıda katkı maddelerinin kullanımına bakışı “*destekleyen*”, “*eleştiren*” ve “*dengeli*” olarak kodlanmıştır. Bir haber, gıda katkı maddelerinin kullanılmasını destekleyen ya da sağlık üzerinde olumsuz etkileri olmadığına dair destekleyen bir bilgi içermesi durumunda “*destekleyen*”; sağlık üzerine olumsuz etkilerine dair bilgi içeren veya eleştiren haberler “*eleştiren*” olarak kodlanırken; haberdeki bilginin destekleyen veya eleştiren yapıda olmaması, eleştiri ve

destekleyen ifadelerin dengeli dağılımı ya da gıda katkı maddelerinin kullanımına dair görüş sunmaması durumunda “*dengeli*” olarak kodlanmıştır. Araştırma kapsamında yer alan haberlerin % 48.51’inin dengeli, % 42.54’ünün eleştiren ve % 9’unun destekleyen bakışa sahip olduğu görülmektedir.

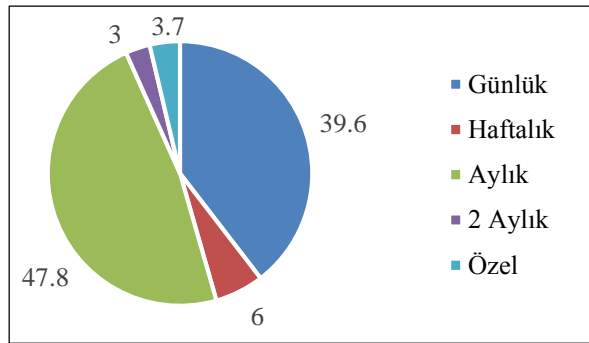
3.2. İçerik analizi

3.2.1. Baskı periyot türleri ve tirajları

Çoğu tüketici için, gazete ve televizyon, gıda güvenilirliği ile ilgili temel bilgi kaynakları olmaya devam etmektedir (Fleming ve ark., 2007). Denton tarafından 1996 yılında yapılan çalışmada ABD tüketicilerinin %74’ünün birincil bilgi kaynağının günlük gazeteler olduğu belirlenmiştir (Cosby, 1998). Çin’de yapılan bir araştırmada da kitle iletişim araçlarının, sağlıkla ilgili bilgileri yaygınlaştırmada ve sağlıkla ilgili davranış değişikliklerinde önemli bir rol oynadığı ortaya konmuştur (Peng ve Tang, 2010).

Araştırma kapsamında ulusal düzeyde yayınlanan sadece günlük gazete ve ekleri değil, aynı zamanda dergiler (haftalık, 15 günlük, 3 haftalık, aylık, 2 aylık, 3 aylık ya da özel baskı) ve ekleri de taranmıştır. Taranan haberlerin baskı periyot türüne göre dağılımı Şekil 1’de gösterilmektedir.

Şekil 1. Haberlerin baskı periyot türüne göre dağılımı (%)

Baskı periyot türlerinin bakış açısına göre dağılımı incelendiğinde; destekleyen bakışa sahip haberlerin %41.7’sinin aylık dergide, %25’inin günlük gazete ve %25’inin özel dergide yer aldığı görülmüştür. Eleştiren bakışa sahip haberlerin %63.2’si günlük gazetelerde, %17.5’inin aylık dergide, %12.3’ünün haftalık gazete/dergide yer aldığı görülmüştür. Dengeli bakışa sahip

haberlerin ise %75.4’ü aylık dergide, %21.5’i günlük gazetede yer almaktadır.

Yapılan ki-kare analizi sonucunda bakış açısı ile baskı periyot türleri arasında çok anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür ($P < 0,001$).

Tüketicilerin gıda güvenilirliği konusunda birincil bilgi kaynağının günlük gazeteler olduğu dikkate alındığında, günlük gazetelerde büyük oranda eleştiren bakışa sahip haberlerin yer almasının tüketicilerin “gıda katkı maddesi” konusundaki riski olduğundan fazla algılamasına neden olabileceği değerlendirilmektedir.

3.2.2. Haber türleri

Çalışmaya dâhil edilen tüm haberlerin türsel özelliklerine bakıldığında; %41’i haber, %40.3’i söyleşi/yazı dizisi, %10.4’i köşe yazısı, %7.5’i sağlık köşesi ve %0.7’i uzman görüşü olduğu görülmektedir.

Haber türüne göre dağılımlar incelendiğinde; destekleyen bakış açısına sahip haberlerin %50’sinin söyleşi/yazı dizisi, %41.7’sinin haber, %8.3’ünün uzman görüşü olduğu sonucuna varılmıştır. Eleştiren bakış açısına sahip haberlerin %47.4’ü haber, %19.3’ü köşe yazısı, %19.3’ü söyleşi/yazı dizisi ve %14’ü sağlık köşesinde yer almaktadır. Dengeli bakış açısındaki haberlerin %56.9’u söyleşi/yazı dizisi, %35.4’ü haber, %4.6’sı köşe yazısı ve %3.1’i sağlık köşesinde yer almaktadır.

Yapılan ki kare analizi sonuçlarına göre haber bakış açısı ile haber türleri arasında çok anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($P < 0.001$).

Sonuçlar değerlendirildiğinde; eleştiren bakış açısına sahip haberlerin büyük oranda haber niteliği taşıyan yazılar olduğu, dengeli ve destekleyen bakış açısına sahip yazıların büyük çoğunluğunun söyleşi/yazı dizisi niteliğinde olduğu görülmüştür.

3.2.3. Haberlerin yazarının olma durumu

Yüksel ve ark. (2016) göre “Medyaya duyulan ya da duyulmayan güvenin içeriklerdeki ayrıntılarla sorgulanması mümkündür. Örneğin, bakılabilecek ilk unsur medyada yayımlanan içeriklerin ne kadarının nereden geldiği ve bu içeriklerde

kaynakların açık ve net bir şekilde belirtilip belirtilmediğidir. Habercilik mesleğinin gerçeklik, doğruluk, tarafsızlık, adil olma ve bağımsızlık gibi en geniş kabul gören ve en çok önem verilen ilkeleriyle de doğrudan ilişkili olduğundan, aksi bir zorunluluk olmadıkça, haber kaynağının açık ve net bir biçimde haberin içerisinde tanımlanması önemli etik ilkelerden biridir” (Yüksel ve ark., 2016).

Araştırma kapsamındaki haberlerin yazarı olup olmadığına bakıldığında %65.7’sinin yazarının olmadığı ve %34.3’ünün yazarının olduğu görülmektedir. Haber bakış açısına göre dağılımları incelendiğinde; destekleyen bakış açısındaki haberlerin %91.7’sinin yazarı yok iken, %8.3’ünün yazarı vardır. Eleştiren bakış açısındaki haberlerin %56.1’inin yazarı varken, %43.9’unun yazarı yoktur. Dengeli bakış açısındaki haberlerin ise %80’inin yazarı yok iken, %20’sinin yazarı vardır.

Yapılan ki kare analizi sonuçlarına göre haber bakış açısı ile haberin yazarı olması durumu arasında çok anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($P<0.001$).

Sonuçlar değerlendirildiğinde; eleştiren bakış açısındaki yazıların yarısına yakınının yazarının belli olmadığı yani haberin kaynağının belirtilmediği ortaya konmuştur. Basında olayın artmasına yönelik sansasyonel haberlerin yapılması okunma sayısını arttırdığından, basın yayın organlarında bu yönde bir eğilim olduğu ve tüketicilerin bilgilendirilme düzeyinin yeterli olmadığı daha önce yapılan çalışmalarda belirtilmiştir (Utma, 2017). Dolayısı ile elde edilen sonucun literatürde belirtilen durum ile örtüştüğü görülmüştür.

3.2.4. Görsel öge kullanımı ve nitelikleri

Görsel öge kullanımı durumunda; haberin okunması hızlandırmakta ve kolaylaştırmakta, anlamsal yoğunluğu güçlendirmekte, haberin içerdiği bilginin anımsanmasını kolaylaştırıcı niteliğe sahip olmasından kaynaklanan üstünlüğü bulunmaktadır (Balci, 2010). Ayrıca haber görselleri medya içeriklerinin çerçevesine etki eden önemli unsurlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Öyle ki, haber görselleri başlı başına

“görsel çerçeveleme” olarak araştırma konusu olabilmektedirler (Erken, 2015). Bu amaçla incelenen haberlerde görsel öge kullanılıp kullanılmadığı, kullanılan görselin niteliği ve görselde yer alan unsurlar analiz edilmiştir.

Haberlerin değerlendirilmesine göre; destekleyen bakış açısındaki haberlerin %91.7’sinde görsel kullanıldığı ve %8.3’ünde görsel kullanılmadığı görülmektedir. Eleştiren bakış açısındaki haberlerin %87.7’sinde görsel kullanılmakta, %12.3’ünde görsel kullanılmamaktadır. Dengeli bakış açısındaki haberlerin ise %95.4’ünde görsel kullanılmakta, %4.6’sında da görsel kullanılmamaktadır.

Yapılan ki kare analizi sonucunda haber bakışı ile haberde görsel kullanımı arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür ($P=0.300$).

Kullanılan görsel öğelerin türlerinin değerlendirilmesine göre; destekleyen bakış açısındaki haberlerin %91.7’sinde fotoğraf kullanıldığı ve %8.3’ünde fotoğraf kullanılmadığı görülmüştür. Eleştiren bakış açısındaki haberlerin %80.7’sinde fotoğraf kullanıldığı, %12.3’ünde fotoğraf kullanılmadığı, %5.3’ünde canlandırma /karikatür/illüstrasyon kullanıldığı ve %1.8’inde şekil/tablo kullanıldığı görülmüştür. Dengeli bakış açısındaki haberlerin %93.8’inde fotoğraf kullanıldığı, %4.6’sında fotoğraf kullanılmadığı ve %1.5’inde canlandırma /karikatür/illüstrasyon kullanıldığı görülmüştür.

Yapılan ki kare analizi sonucunda haber bakışı ile haberde kullanılan görsel öge türü arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür ($P=0.357$).

Fotoğraf ve canlandırma kullanılan 122 adet haberin kullanılan resim türüne göre sınıflandırılması sonucuna göre; destekleyen bakış açısına sahip haberlerde kullanılan görsellerin %36.4’ünde konu uzmanı, %27.3’ünde sıradan insan resmi, %18.2’sinde gıda maddesi, %9.1’inde siyasiler ve %9.1’inde çocuk resmi kullanıldığı görülmüştür. Eleştiren bakış açısındaki haberlerde kullanılan görsellerin %42.9’unda gıda maddesi, %16.3’ünde çocuk resmi, %14.3’ünde konu uzmanları resmi ve %14.3’ünde sıradan insan resmi, %8.2’sinde doktor/sağlık görevlisi resmi ve %4.1’inde katkı

maddesi resmi kullanıldığı görülmüştür. Dengeli bakış açısındaki haberlerde kullanılan görsellerin %40.3'ünde gıda maddesi resmi ve %40.3'ünde konu uzmanlarının resmi, %12.9'unda sıradan insan resmi, %3.2'sinde katkı maddesi resmi, %1.6'sında siyasilerin resmi ve %1.6'sında çocuk resmi kullanıldığı görülmüştür.

Yapılan ki kare analizi sonucunda haber bakışı ile haberde kullanılan görsel öge resim türü arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür ($P=0.003$).

Sonuçlar değerlendirildiğinde; eleştiren bakış açısındaki yazıların büyük çoğunluğunda gıda ve çocuk resmi kullanıldığı görülmüştür. Tüketicilerin risk algısını etkileyen faktörlerin başında; riskin gelecek nesiller üzerinde olumsuz etki yapma ihtimali, evinde risk altındaki gruptan (yaşlı, çocuk ya da hamile) bireyler bulunması vb. olarak belirtilmektedir (Kadim, 2016). Dolayısıyla, eleştiren bakış açısına sahip haberlerde büyük oranda gıda ve çocuk resmi kullanılmasının risk algısını olumsuz etkileyeceği düşünülmektedir.

3.2.5. Haber kaynağı

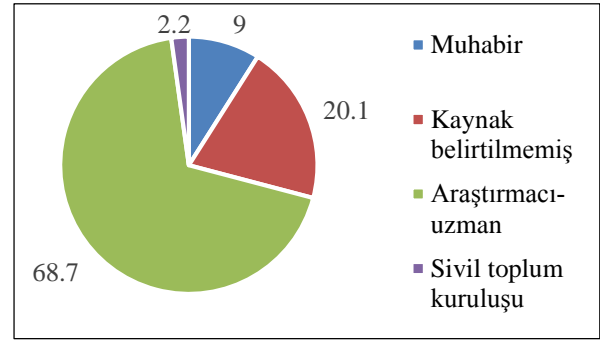
Kanada'da 1996 yılında gazetelerde sağlık konusunda yayımlanan haberlerden rastgele seçilen 109'unun bu konuda uzman doktorlarca yapılan değerlendirmelerinden; makalelerin %50'sinde önerilen yöntemlerin doğru olmadığı, %28'inde ise verilen bilgiler son derece tehlikeli ve hatta yaşamı tehdit edebilecek sonuçlara varabilecek kadar yanlışlarla dolu olduğu, yazıların %22'sinde önerilen yöntemlerin etkilerinden bahsedilmediği belirtilmektedir (Günaydın, 1999).

Araştırma kapsamında incelenen haberlerin kaynağına göre dağılımı Şekil 2'de görüldüğü üzere; haber kaynaklarının %68.7'si araştırmacı/uzmanlar, %20.1'inin kaynağı belirtilmemiş, %9'unun muhabir ve %2.2'sinin sivil toplum kuruluşları olarak belirtildiği görülmüştür.

Haber bakışına göre haber kaynaklarının dağılımı incelendiğinde; destekleyen bakış açısına sahip haberlerin %91.7'si haber kaynağı olarak araştırmacı/uzmanlardan oluşurken, %8.3'ü sivil

toplum kuruluşlarını haber kaynağı olarak kullanmışlardır. Eleştiren bakış açısına sahip haberlerin %57.9'unun haber kaynağı araştırmacı/uzmanlar, %10.5'inin haber kaynağı muhabirler iken %29.8'inin haber kaynağı belirtilmemiştir. Dengeli bakış açısındaki haberlerin %73.8'inin haber kaynağı araştırmacı/uzmanlar, %9.2'sinin haber kaynağı muhabirler iken %15.4'ünün haber kaynağı belirtilmemiştir.

Şekil 2. Haberlerin kaynağına göre dağılımı (%)

Yapılan ki kare analizi sonucunda haber bakışı ile kaynağı arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür ($P=0.033$).

Sonuçlar değerlendirildiğinde; hem destekleyen, hem dengeli, hem de eleştiren bakış açısındaki yazıların büyük çoğunluğunun araştırmacı/uzmanlar tarafından hazırlanmış olması dikkat çekicidir. Elde edilen sonuçlar, "gıda katkı maddesi" kullanımına yönelik destekleyen ve dengeli bakış açısına sahip araştırmacı/uzmanlar kadar, olumsuz bakış açısına sahip araştırmacı/uzmanların oranının da az olmadığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla hazırlanan haberlerin konu hakkında eğitim almış, konusunda yetkin uzmanlar tarafından yapılmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

3.3. Haber baskın teması

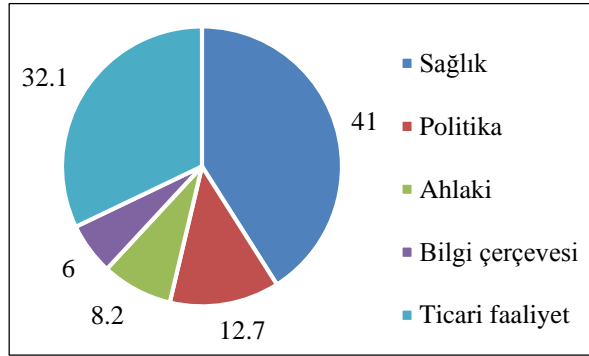
Araştırma kapsamında incelenen haberlerin baskın temasına göre dağılımı Şekil 3'te görülmektedir.

Haberlerin çerçeveleme analizi sonucunda ortaya çıkan baskın tema incelendiğinde; %41'inin sağlık teması, %32.1'inin ticari faaliyet teması, %12.7'sinin politika teması, %8.2'sinin ahlaki

tema ve %6'sının bilgi temasını kullandıkları görülmüştür.

Şekil 3. Haberlerin baskın teması (%)

Haber bakışına göre haber baskın temasının dağılımı incelendiğinde; destekleyen bakış açısına sahip haberlerin %33.3'ü sağlık, %33.3'ü politika, %16.7'si ticari faaliyet ve %16.7'si bilgi teması kullandığı görülmüştür. Eleştiren bakış açısına sahip haberlerin %71.9'u sağlık temasını kullanırken, %19.3'ü ahlaki, %7'si politika ve %1.8'i bilgi temasını kullanmışlardır. Dengeli bakış açısına sahip haberlerin %63.1'i ticari, %15.4'ü sağlık, %13.8'i politika ve %7.7'si bilgi temasını kullandığı görülmüştür.

Yapılan ki kare analizi sonucunda haber bakışı ile haberde kullanılan baskın temaya göre dağılım arasında çok anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür ($P < 0.001$).

Sonuçlar değerlendirildiğinde; dengeli bakış açısına sahip haberlerin büyük çoğunluğunun ticari temasını kullandığı, destekleyen bakış açısına sahip haberlerin sağlık ve politika temasını kullandıkları görülmüştür. Dikkat çekici husus olarak eleştiren bakış açısındaki haberlerin büyük çoğunluğunun sağlık temasını kullandığı görülmüştür.

4. Sonuç

Tüketicilerin gıda güvenilirliği konusundaki önemli bilgi kaynaklarının başında basında yer alan haberler ve yazılar gelmektedir. Son yıllarda basında sağlık, beslenme, gıda güvenilirliği ve hastalık haberlerinde yaşanan artış bilgi kirlenmesini de beraberinde getirmektedir. Önemli konularda kamuoyunu aydınlatmak,

eğitmek mümkün olabileceği gibi, verilen bilgiler eksik ya da yanlış yorumlanmaya ya da yönlendirmeye uygun ise tehlikeli hale dönüşebilmektedir. Tüketicilerin konunun basında sıkça yer alması durumunda yapılan haberlerden olumlu olanlardan ziyade olumsuz olanları daha fazla dikkate aldıkları ve dolayısıyla var olan riskin olduğundan fazla algılanmasına neden olduğu görülmektedir.

Bu kapsamda yürütülen çalışmada; gıda katkı maddelerinin kullanımını eleştiren haberlerin büyük çoğunluğunun sağlık üzerine olumsuz etki temasını kullandıkları, yarısından fazlasının günlük gazetelerde yer aldığı, haber şeklinde hazırlandığı, haber kaynağının önemli bir kısmının kaynağının belirtilmediği veya muhabirler tarafından hazırlandığı, tamamına yakınında görsel kullanıldığı, büyük çoğunluğunda kullanılan görselin fotoğraf olduğu ve özellikle de gıda maddesi resmi, çocuk resmi, konu uzmanı veya sağlık personeli fotoğrafı kullanıldığı görülmüştür.

Destekleyen bakış açısındaki haberlerin çoğunlukla sağlık üzerine olumsuz etki ve politika temasını kullandıkları, aylık dergilerde özellikle gıda teknolojisi konusundaki dergilerde olduğu, haber kaynağının araştırmacı/uzman olduğu, söyleşi/yazı dizisinde haberlerin hazırlandığı, hemen hemen tamamına yakınının yazarının belli olmadığı, tamamına yakınında fotoğraf kullanıldığı, genelde kullanılan fotoğrafların konu uzmanı, insan ya da gıda maddesi fotoğrafı olduğu görülmüştür.

Dengeli bakış açısındaki haberlerin çoğunlukla ticari temasını kullandıkları, aylık dergilerde özellikle gıda teknolojisi konusundaki dergilerde yer aldığı, haber kaynağının araştırmacı/uzman olduğu, söyleşi/yazı dizisinde haberlerin hazırlandığı, hemen hemen tamamına yakınının yazarının belli olmadığı, tamamına yakınında fotoğraf kullanıldığı, genelde kullanılan fotoğrafların konu uzmanı ya da gıda maddesi fotoğrafı olduğu görülmüştür.

Tüketicilerin gıda güvenilirliği konusunda birincil bilgi kaynağının günlük gazeteler olduğu dikkate alındığında, günlük gazetelerde büyük oranda

eleştiren bakışa sahip haberlerin yer alması tüketicilerin “gıda katkı maddesi” konusundaki risk algısının artmasına sebep olacağı, dolayısıyla mevcut riski olduğundan fazla algılamasına neden olabileceği değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra risk azaltmasına yönelik olarak “gıda katkı maddesi” içeren ürünlerin tüketiminin azaltılması, tüketim alışkanlıklarının değiştirilmesi gibi değişikliklerin gerçekleşmesi söz konusu olabilmektedir. Dolayısıyla, tüketicilerin mevcut risk algısının değiştirilmesi için risk yönetimi tarafından öncelikle günlük gazetelerde yer alan haberlerin dikkate alınarak gerekli planlamaların yapılması gerektiği düşünülmektedir. Ayrıca, tüketicinin eğitimi yoluyla riskin anlaşılmasını sağlamak ve erken bilgi vermek risk yönetiminin önemli görevlerinden biridir. Bunu yaparken risk yönetiminin uygun risk iletişimi araçları kullanarak, şeffaf, tarafsız ve bağımsız risk iletişimi yapması, tüketicilerin konu hakkında bilgi kaynaklarına olan güvenini arttıracaktır.

Basında yer alan haberler bakış açısına göre sınıflandırıldığında; hem destekleyen, hem dengeli ve hem de eleştiren bakış açısına sahip haberlerin büyük çoğunluğunun araştırmacı/uzman kişiler tarafından hazırlanması dikkat çekicidir. Haberlerin araştırmacı/uzman kişi olarak adlandırılan kişiler tarafından hazırlanmış olmasına rağmen, kişilerin hem teknolojik, hem teknik yeterliliğinin sorgulanması gerektiği düşünülmektedir. Gıda katkı maddelerinin kullanımı konusunda teknik bilgiye sahip, konunun uzmanı kişiler tarafından bilgilendirmelerin yapılmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, risk yönetimi tarafından uygun risk iletişimi araçları kullanılarak yazarların konu hakkındaki bilgi düzeylerinin arttırılmasına yönelik faaliyetlerin planlanması gerektiği düşünülmektedir.

Gıda katkı maddelerinin kullanımı hakkındaki haberler incelendiğinde kullanılan çerçevelerin; sağlık teması, ticari faaliyet teması, politika teması, ahlaki tema ve bilgi temasını kullandıkları görülmüştür. Kullanılan baskın temaların derinlemesine değerlendirilmesi, risk algısı üzerinde etkili olabilecek faktörlerin belirlenebilmesi, hangi çerçevelerin

kullanıldığı tespit edilmesi risk iletişimine esas alınabilirlik açısından önem arz etmektedir.

Risk yönetimi tarafından gıda katkı maddelerinin üretimi, kullanım amaçları ve gereklilikleri, katkı maddelerinin onaylanması esnasında gerçekleştirilen risk değerlendirme faaliyetleri ve aşamaları hakkında kamuoyunun bilgilendirilmesine yönelik faaliyetlerin planlanması ve gerçekleştirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Kaynaklar

Amin, L., Azad, M.A.K., Samian, A.L., 2013. Factor influencing risk perception of food additives. *Journal of Food, Agriculture & Environment*, Vol.11 (2): 66-72.

Atabek, N., Uztuğ, F., 1998. Haberlerde çerçeveleme ve öne çıkarma. *Kurgu dergisi*, S:15, 96-105.

Balcı, E.V., 2010. Haber değer etmenleri açısından geleneksel ve internet gazeteciliğinin karşılaştırması. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi.

Bearth, A., 2014. Risk perception and communication of two potential food risks: campylobacter and selected food additives, [Online]. <http://e-collection.library.ethz.ch/eserv/eth:47197/eth-47197-02.pdf>.

Cosby, K. D., 1998. New guidelines recognize context as key to public understanding. *Food Insight*. Washington, DC: International Food Information Council, May/April.

Erden Çalışır, Z., Çalışkan, D., 2003. Gıda katkı maddeleri ve insan sağlığı üzerine etkileri. *Ankara Ecz. Fak. Derg.*, 32 (3) 207-206.

Erken, F., 2015. Suriye haberlerinin Türkiye basınında çerçevesi. Eskişehir Anadolu Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basın Yayın Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.

Fleming, K., Thorson, E., Zhang, Y., 2007. Going Beyond Exposure to Local News Media: An Information-Processing Examination of Public

- Perceptions of Food Safety. *Journal of Health Communication: International Perspectives*, 11:789–806.
- Hayran, M., Ozdemir, B., 2011. Sağlık Haberlerinin İçerik Analizi ve Medya Etiği. *IKU*, Sayı:25, S:30-36.
- Kadim, F., 2016. Ayaş İlçesi Domates üreticileri Gıda Güvenilirliği Risk Algılama Önceliği ve Risk Yönetiminin Yeterliliği. Ankara Üniversitesi Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Kapuscinski, G., Richards, B., 2016. News framing effects on destination risk perception. *Tourism Management* 57, 234-244.
- Koenig, T., 2006. Compounding Mixed-Methods Problems in Frame Analysis Through Comparative Research. *Qualitative Research*, Vol. 6, No: 1
- Köse, A., 2011. Türk basınında kadın: 2010 Türkiye'si'nde sosyal haklar açısından kadınların temsili. Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu, III. Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu, Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, 24-25 Ekim 2011, Kocaeli.
- McCarthy, M., Brennan, M., Kelly, A.L., Ritson, C., deBoer, M., Thompson, N., 2007. Who is at risk and what do they know? Segmenting a population on their food safety knowledge, *Food Quality and Preference* 18, 205–217.
- McCluskey, J., Swinnen, J., 2011. The media and food-risk perceptions. *EMBO reports*, Vol. 12, No.7.
- Michaelson, D., Griffin, T.L., 2005. A New Model for Media Content Analysis. The Institute for Public Relations, [Online]: http://hstrial-angelajeffrey.homestead.com/Michaelson_Media_ContentAnalysis.pdf, Access date: 09.12.2017.
- Özarlan, H., Güran, M.S., 2015. İletişim Araştırmalarında Çerçeveleme Paradigması: Son Döneme Ait Bir İnceleme. *Selçuk İletişim*, 2015, 8 (4): 32-48.
- Peng, W., Tang, L., 2010. Health Content in Chinese Newspapers. *Journal of Health Communication*, 15:695–711.
- Rozin, P., Fischler, C., Shields-Argeles, C., 2009. Additivity Dominance: Additives are More Potent and More Often Lexicalized Across Languages than are "Subtractives". *Judgment and Decision Making*, 4(6), 475-478.
- Shim, S.M., Seo, S.H., Lee, Y., Moon, G.I., Kim, M.S., Park, J.H., 2011, Consumers' knowledge and safety perceptions of food additives. Evaluation on the effectiveness of transmitting information on preservatives. *Food Control*, 22(7), 1054–1060.
- Sjöberg, L., 2000. Factors in risk perception. *Risk Analysis*, Vol. 20, No. 1.
- Utma, S., 2017. Medyadaki sağlık haberlerini “doğru” okumak. *The Journal of Academic Social Science Studies*, Number: 57 , p. 597-605, Summer I, 2017.
- Wu, L., Zhong, Y., Shan, L., Qin, W., 2013. Public risk perception of food additives and food scares. The case in Suzhou, China. *Appetite* 70, 90–98.
- Yıldırım, F., 2007. Üniversite Öğrencilerinin Yaşamdaki Riskleri Algılamaları Üzerinde Toplumsal Cinsiyet Etkisinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üni. Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Yüksel, E., Kaya, A.Y., Koçak, A., Aydın, S. 2016. Türkiye’de Sağlık Konulu Yayınların Analizi. *eKurgu* , Ocak 2016, Cilt: 24 Sayı: 1 Makale: 3